

PSICHOLOGIJA POLITINĖJE VEIKLOJE: ILIUZIJOS IR GALIMYBĖS

LEONID GOZMAN

Prašėmė siekiama parodyti psichologijos mokslo ribas politikoje. Autorius aiškina psichologo, dirbančio su politikais, galimybes. Žinant, kad politinė situacija visada yra sudėtingesnė nei bet koks kitas modelis, aptariama ekspertų grupės veikla ir psichologijos panaudojimo politikoje efektyvumas.

Psichologinė politinio gyvenimo reiškinių analizė turi nors ir nelabai senas, tačiau pakankamai tvirtas tradicijas. 30-aisiais metais buvo išleisti pirmieji veikalai, kuriuose politika buvo tiriama, pasitelkus profesionaliąją psichologiją. Šiuo metu leidžiami šimtai, jei ne tūkstančiai spaudinių. JAV kas ketvirtį pasirodo žurnalas *Political Psychology*, aktyviai veikia to paties pavadinimo asociacija ir t.t. Daugelis pastarojo meto darbų, tiriančių politinę psichologiją, atitinka pačius aukščiausius mokslo kriterijus.

Vis dėlto stebina vienas dalykas. Atsivertęs knygą, kurios pavadinime yra žodžiai “psichologija” ir “politika”, pastebi, jog autoriai apsiriboja politinių reiškinių aiškinimu, pasitelkdami psichologijos metodus bei modelius, apibūdinančius politinį procesą. Kitokie yra medicinos psichologijos darbai, kuriuose neapsiribojama konstatavimu ar aiškinimu, o analizuojamos poveikio bei korekcijos galimy-

Leonid Gozman - socialinių mokslų habilituotas socialinių mokslų daktaras, Maskvos valstybinio universiteto Psichologijos fakulteto profesorius.

©Leonid Gozman, 1996

Iš rūrų kalbos vertė Regina Čičinskaitė.

bės. To neįmanoma rasti politinės psichologijos knygose. Tyrinėtojai nekreipia dėmesio į taikomuosius politinės psichologijos aspektus.

Vargu, ar tai galima paaiškinti vien tik moksliniu purizmu arba tradiciniu liberalų, kuriems priklauso didžioji dauguma Vakarų psichologų, neprielankumu profesionaliajai politikai (čia kalbu apie Vakarų mokslininkų darbus, nes mūsų politinė psichologija, net labai optimistiškai ją vertinant, išgyvena pirmąjį embriono vystymosi periodą). Greičiausiai, yra daug rimtesnė priežastis. Matyt, neįmanoma tiesiogiai taikyti psichologijos metodų bei schemų politinėje veikloje. Neatsitiktinai profesionalūs psichologai retai kviečiami dalyvauti, priimant politinius sprendimus, o ir, mūsų žiniomis, beveik neužima aukštų valdžios postų.

Be tų sunkumų, kurie neišvengiamai iškyla mokslui tampant amatu, bandymas taikyti psichologiją politinėje veikloje iškelia naujų specifinių problemų. Visų pirma, psichologo dalyvavimas politinėje veikloje iš esmės negali būti visuotinis reiškinys. Tik aukšto rango politikai gali sau leisti turėti "asmeninius" psichologus arba įsteigti psichologinę tarnybą. Toks politikas privalo turėti ne tik finansinių galimybių bei valdžią, bet ir suprasti psichologinių politinio proceso aspektų svarbą, taip pat nepakankamą intuityvaus psichologinių problemų sprendimo efektyvumą. Tokių politikų pasitaiko labai retai. Niekas nesirengia kurti individualios veiklos metodologijos. Psichologas, dirbdamas valdžios struktūrose, yra priverstas savarankiškai kurti savo darbo metodiką bei ideologiją.

Antra, standartiniai diagnostikos bei poveikio metodai yra taikytini pakankamo komforto sąlygomis. Manoma, jog psichologas turi galimybę apskaičiuoti, parengti naudoti bei aptarti rezultatus ir t.t. Psichologai dažniausiai kviečiami (tais retais atvejais, kai tai apskritai yra daroma) kitokiomis aplinkybėmis - kai sprendimas turi būti parengtas per keletą valandų, tyrimui nėra nei laiko, nei galimybių, o reikalavimas slaptai atlikti tyrimą neleidžia pasirengti jam net eksperimentuojant su nedidelėmis grupėmis. Taip atsitinka, žinoma, ne tik sprendžiant tarptautines arba valstybės saugumo problemas. Gali būti sprendžiamas klausimas, kaip geriau atsakyti į politinio priešininko išpuolį. Apribojimai, kuriuos mes aptarėme, galioja ir šiuo atveju. Be to, gana dažnai dėl objektyvių politinės situacijos reikalavimų arba dėl biurokratinės mašinos gremėdiškumo bei valdžios aparato netvarkos ir intrigų, psichologai, beje, kaip ir kiti specialistai, yra priversti atlikti tyrimus, disponuodami

tik nedidele dalimi lyderiui priklausančios informacijos.

Trečia, praktinė psichologija - žmonių jausmai, reakcijos, jų požiūriai bei nuotaikos - yra pagrindinis profesionalaus politiko rūpestis, kurio jis negali niekam kitam patikėti. Tai reiškia, kad įgyvendintos gali būti tik tos psichologo rekomendacijos, kurios atitinka užsakovų - politiko ar politinės struktūros - požiūrius.

Kai sakoma "atitinka", turimas galvoje ne visiškas sutapimas su tuo, kas politikų buvo suplanuota iš anksto - tokioms rekomendacijoms specialistų nereikia. Psichologų rekomendacijos turi atitikti bendrą šios politinės grupės koncepciją bei ideologiją. Todėl psichologas tik tuo atveju gali sėkmingai dalyvauti valdžios struktūrų ar politinių organizacijų veikloje, kai jis - ne vien profesionalas, dirbantis pagal sutartį, o sąjungininkas, o dar geriau - komandos narys, pritariantis politikos, kurią padėti įgyvendinti jis pakvies-tas, principams bei tikslams. Todėl būtina ir pasitikėjimo psichologu sąlyga. Be pasitikėjimo jokia politinė veikla neįmanoma.

Ir, galiausiai, ketvirta, psichologinės veiklos praktinį įgyvendinimą stabdo labai negatyvus visuomenės, laikančios psichologus arba šarlatanais, arba geriausiu atveju, manipuliuotojais, požiūris. Profesinių psichologų galimybių pervertinimas gimdo "pavergimo", laisvės praradimo baimę ir t.t. Be to, kai kurie piliečiai yra linkę psichologų pagalbą politikams laikyti pačios valdžios bei jos lyderių neprofesionalumo rodikliu - psichologines problemas, skirtingai negu ekonomines, ekologines ir kitas, kur profesionalių konsultantų pagalba nesmerkiama, politikai turį spręsti savarankiškai. Dėl tokio požiūrio politikai, jei ir steigia psichologines tarnybas, yra linkę visaip jas slėpti, maskuoti. Laikui bėgant atsitinka taip, kad, pavyzdžiui, specialistai, kurie buvo užmaskuoti kaip kitų skyrių darbuotojai, po truputį ima eiti savo nominalines pareigas.

1. Darbo kryptys ir metodai

Iš pradžių išsiaiškinkime, ko negali ir ko neturi daryti psichologas, dirbantis politinėse struktūrose arba valdžios sistemoje.

Daugelis psichologų, linkusių į tokį darbą (kalbame ne apie tuos, kurie svarsto apie galimybę panaudoti psichologiją politikų veikloje, o apie tuos, kurie realiai bando dirbti šioje srityje), įsivaizduoja savo veiklą kaip konsultavimą ir psichoterapiją. Jie pasiren-gę naujoje veiklos sferoje išbandyti psichologinės korekcijos

priemonės ir ideologiją, atsižvelgdami į visus šių metodų privalumus bei trūkumus. Vis dėlto psichologo veiklos praktinės politikos srityje pobūdis anaip tol ne psichoterapinis. Tikėjimas tuo, kad psichologo darbas su grupe, dalykinis žaidimas arba galiausiai individualioji terapija yra universali žmogaus problemų sprendimo priemonė, tik trukdo dirbti šį darbą. Politikas nėra panašus į tradicinį klientą, kuris nori patekti į psichoterapeuto kabinetą, nes pastarajam rūpi jo santykiai su aplinkiniais. Politikas - tai žmogus, laimėjęs rinkimus ir nurungęs savo konkurentus užkulisių kovoje, žmogus, prisiėmęs didelę atsakomybę. Jis suvokia savo jėgą, laiko save ne tokiu, kaip kiti, jis dažniausiai suvokia savo misiją. Jo santykiai su žmonėmis, ypač su bendradarbiais yra dalykiški. Konfliktai ir kliūtys, pasitaikančios bendraujant su artimaisiais, taip pat esminės asmenybės problemos, jei ir apmąstomos, lieka sąmonės periferijoje ir nelaikomos svarbiausiomis. Šis jausmų ir patirties ypatumų kompleksas gali, žinoma, slėpti ir silpnybes, ir patologiją - politikai nebūtinai yra psichiškai sveikiausios ir brandžiausios asmenybės. Bet juk sėkminga korekcija įmanoma tik tada, kai psichologas ir jo klientas sutaria dėl bendradarbiavimo tikslų bei metodų, klientas pats turi būti individualiai orientuoto darbo užsakovas.

Politikas negali būti toks užsakovas. Jo problemos nesusijusios nei su jo asmenybe (galų gale, jis sulaukė pasisekimo būdamas toks, koks yra, ir todėl jis nemato reikalo keistis), nei su jo komunikabilumu. Kartais jis gali kreiptis patarimo dėl greitos ir efektyvios relaksacijos, bet šį darbą autotreningo specialistai apskritai daro geriau negu psichologai. Taigi, net tuo atveju, kai politiko asmeninės ir bendravimo problemos yra pakankamai akivaizdžios, psichologui nedera siūlyti savo pagalbos joms išspręsti. Šis pasiūlymas bus ne tik atmestas, bet ir vers abejoti tolesnio bendradarbiavimo galimybe. Ypač neadekvatūs bet kokie bandymai psichiškai interpretuoti užsakovo elgesį - politika daroma dabar, šaknų bei vidinių, slaptų savo elgesio motyvų ieškojimo idėja nepaprastai svetima praktiškajam politikui.

Būtina taip pat atminti, kad tradicinių psichologijos metodų taikymas reikalauja ir laiko, ir jėgų. Nei vieno, nei kito mūsų politikai neturi ir negali turėti. Galima paklausti, ar tinkamai organizuota jų darbo diena, ar iš tiesų jie darbe dirba ir ar nebūtų šaliai geriau, jei kai kurie iš jų dirbtų mažiau. Bet negalima ignoruoti to, kad daugelis jų dirba tiek, jog veikia teiks pirmenybę ne psichoterapijos sean-

sui, o galimybei normaliai išsimiegoti.

Tradicinį asmenybės korekcijos arba komunikacinio treningo užsakymą gali pateikti žmogus arba grupė, kovojantys dėl valdžios, besirengdami rinkimams arba būdami opozicijoje. Tokie žmonės paprastai turi daugiau laiko ir dažniau linkę aiškinti savo ankstesnes nesėkmes tokiais nepastoviais, kaip jiems atrodo, veiksniais, kaip nekomunikabilumas arba vidinis komandos nesutarimas. Tiesa, toks įsivaizdavimas ir tokie užsakymai ir pas mus, ir užsienyje labiau būdingi tiems politikams, kurie neturi šansų laimėti. Rimta opozicija ir realūs pretendentai į valdžią greičiau pritartų aktyviai besireiškiantiems politikams. Reikia pasakyti, jog ir tokio darbo efektyvumas ne itin didelis. Tai rodo, pavyzdžiui, toks faktas: tik labai nedaugelis aktyviai besireiškiančių Vakarų politikų laiko reikalingu psichologinio treningo organizavimą. Bent jau tokį, kokį politinės partijos bei grupuotės rengia savo jauniems aktyvistams.

Kaip dažnai atsitinka, negatyvioji dalyko pusė - ko nereikia daryti - yra kur kas akivaizdesnė, negu pozityvioji - ko vis dėlto reikėtų imtis. Aš pasistengsiu pateikti keletą įmanomų psichologo darbo politinėse struktūrose kryptių ir metodų.

Profesionalaus psichologo veikla politinėse struktūrose gali būti, mano nuomone, produktyvi, plėtojant ją šiomis kryptimis.

2. Dalyvavimas svarstant ir priimant sprendimus

Nors nė viena pasaulyje mokslo įstaiga nerengia politikų, daugeliui valdžios žmonių būdingas tam tikras išsimokslinimas ir net pasaulėjautos tipas. Vakaruose - tai teisininkai, o pas mus - iki M. Gorbačiovo - profesionalūs partiniai darbuotojai ir pramonės vadovai, turėję technokratinį išsimokslinimą. Po to atsirado ekonomistai bei žurnalistai (turiu galvoje aukščiausias valdžios hierarchijos pakopas, viduriniojoje ir žemiausioje pakopose profesinė politikų sudėtis iš esmės nepasikeitė). Psichologų, kaip jau sakytą, tarp politikų beveik nėra. Nors politikų priimamų sprendimų vykdymas priklauso ne tik ir ne tiek nuo objektyvių socialinių-ekonominių aplinkybių ir kruopštaus politinių veiksmų apgalvojimo, atsižvelgiant į šiuos paramentrus, kiek nuo grynai psichologinių veiksnių - kaip piliečiai interpretuoja šį valdžios žingsnį, kaip aiškina jos motyvus, ar patikės vienu ar kitu programų naudingumu visuomenei bei visiems jos nariams ir t.t. Technokratiškai mąstan-

tys politikai dažnai nepakankamai įvertina žmonių laisvę rinktis, kuri reiškiasi ne tik balsuojant kartą per kelerius metus, bet ir kasdien - pasyviai arba aktyviai palaikant valdžios politiką, dalyvaujant protesto akcijose, smerkiant neteisėtus veiksmus (pvz., kelių blokadą arba susidorojimus) arba priešinantys jiems ir t.t.

Psichologo, dalyvaujančio svarstant ir priimant sprendimus, misija dvejoja. Jis visų pirma turi koreguoti svarstomus projektus, atsižvelgdamas į jų psichologinį tikslumą. Rūpintis, kad jie nebūtų grindžiami nerealiais lūkesčiais, klaidingu žmogaus elgesio motyvacijos supratimu, kad neprovokuotų destruktivių žmonių veiksmų arba nesukeltų depresijos reakcijų ir t.t. Antras, ne mažiau svarbus psichologo darbas - paties sprendimų priėmimo proceso psichologizacija. Kaip profesionalios orientacijos žmogus, kitoks nei visi kiti, jis turi padėti politikams įsisąmoninti tai, jog bet koks jų veiksmas provokuoja tam tikrą piliečių elgesį ir jausmus, ir kad šis psichologijos komponentas turi nuolat egzistuoti jų sąmonėje kartu su ekonominiais ir kitais "antžmogiškais" samprotavimais.

Veikiausiai neįmanoma algoritmiškai apdoroti viso šio darbo. Būtina, bet, aišku, nepakanka jo sėkmės sąlyga yra psichologo kompetencija svarstomais klausimais, nesvarbu, ar tai būtų ekonomika, ar socialinės problemos. Niekas iš politikų, ypač esant įtemptai situacijai, neturi nei laiko, nei noro be paliovos aiškinti psichologui akivaizdžias, jo supratimu, tiesas.

Susiklosčius palankioms aplinkybėms, psichologas gali panaudoti savo profesinius įgūdžius, išbandydamas potencialias žmonių, priklausančių skirtingoms socialinėms grupėms arba skirtingiems regionams, reakcijas.

Žinant, kad politinė situacija visada sudėtingesnė nei bet koks kitas modelis, kurį mes gauname, atlikdami eksperimentą, patikimesnė yra ekspertų analizė. Todėl tikslinga organizuoti ekspertų grupę, kurią sudarytų psichologai, psichoterapeutai, besiorientuojantys į psichologiją sociologai. Grupės nariai turėtų nuolat stebėti įvykių eigą, rinkti reikalingą informaciją ir asmeniškai dalyvauti politinėje situacijoje. Rinkdamiesi reguliariai arba prireikus (pirmasis atvejis yra prioritetas, nes reguliaraus darbo dėka grupės nariai išsiugdo atsakomybės jausmą bei politinės situacijos analizės įgūdžius), šie žmonės gali pateikti išvadas apie vienokių ar kitokių akcijų psichologinius padarinius, apie jų įtaką visuomenės nuotakoms, žmonių elgesiui, jų požiūriui į lyderius bei institucijas ir

t.t. Tokia grupė gali pasiūlyti nestandartinius krizių sprendimo būdus, numatyti būsimus konfliktus ir t.t. Tokio darbo ilgalaikiškumas, dalyvavimas grupės darbe yra, mūsų nuomone, principo reikalas. Kaip rodo patirtis, sporadiškas nors pakankamai rimtų, bet nežinančių visų tiriamų aplinkybių detalių, specialistų dalyvavimas, atliekant ekspertizę, nepasiteisina.

3. Visuomenės nuomonių kaitos analizė ir poveikio piliečių nuostatoms bei nuotaikoms formuoti būdų paieškos

Pirmajai šios užduoties daliai atlikti reikėtų glaudaus bendradarbiavimo su sociologais. Bet pageidautina neapsiriboti visuomenės nuomonių apklausos duomenų analize, o nuolat organizuoti interviu, iš kurių turėtų paaiškėti atsakymų motyvacijos bei psichologinės priežastys, dėl kurių atsiranda vienokie ar kitokie prioritetai. Visuomenės sąmonė yra ne mažiau suderinta nei individualioji. Juk atliekant, pavyzdžiui, psichoterapinį interviu, mūsų nepatenkina atsakymai į tokius tiesius klausimus, kaip: “Ar jaučiatės laimingas (-a) šeimyniniame gyvenime?” Tad ir analizuojant socialinę situaciją mūsų negali patenkinti primityvūs klausimai-atsakymai: pasitikėjimas – nepasitikėjimas lyderiu arba pritarimas – nepritarimas jo politikai. Dėl laiko stokos - deja, įprastos dirbant politikos struktūroje - galima apsiriboti tik apklausomis telefonu, kurių rezultatai gali būti labai vertingi, jei interviu ėmėjas pakankamai įgudęs. Be to, derėtų atminti, jog politikai paprastai patys gana subtiliai jaučia žmonių nuotaikas (arba bent mano, jog jaučia), todėl pateikę profesionalams užklausą, jie nori išgirsti ne šios dienos visuomenės nuomonę, o tai, ko galima tikėtis rytoj. Taigi, svarbiausia - ne dabartinės padėties apibūdinimas, o prognozė, kurios neįmanoma pateikti be psichologinių procesų, lemiančių žmonių nuomones bei nuotaikas, suvokimo.

Politikus galima skirti pagal jų požiūrį į savo valstybės piliečių nuomones. Diktatoriai ir biurokratai ne itin jaudinasi dėl visuomenės nuomonės, nes jie galvoja, kad asmeninė gerovė ir tvirtos pozicijos nepriklauso nuo to, ką apie juos mano žmonės. Politikai, kurių karjera priklauso nuo rinkimų rezultatų, rimtai atsižvelgia į sociologinius duomenis. Daugelis jų, nerimaudami dėl savo ateities, stengiasi nedaryti nieko, kas sumažintų jų populiarumą, pasikliauja visuomenės nuotaikomis. Toks elgesys yra pagrindžiamas ir teoriškai: “aš atstovauju savo rinkėjams ir negaliu priešintis jų valiai”. Atsa-

kingesni politikai, suprantantys, kad yra pašaukti ne tik transliuoti visuomeninės atmosferos svyravimų, o būti politinio proceso subjektais, domisi ne tik tuo, ką ir kodėl žmonės mano šiandien, bet ir tuo, kaip pakeisti jų nuostatas, įtikinti pritarti tam, kam jie šiandien nepitaria, priimti tai, kas jiems dar nepriimtina ir t.t. Visa tai derėtų atlikti taip, kad rinkimų dieną rinkėjai ir vėl balsuotų „už“.

Poveikio būtinybė ypač aktuali bent dviem atvejais: kai valdžia jau priėmė arba rengiasi priimti nepopuliarių sprendimą ir yra priežasčių manyti, jog visuomenės susierzinimas pasiekė tokį laipsnį, kad gali būti išprovokuota netvarka ir prievarta. Politikai šiuo atveju naudoja savo metodus. Jie rengia kampanijas, į pagalbą pasitelkdami visuomenės informavimo priemones, kalba rinkėjams, stengiasi būti autoritetingų lyderių remiami - visa tai daroma, siekiant įtikinti žmones, kad priimami sprendimai - būtini ir pageidautini. Psichologai turi nustatyti tikrąsias nepasitenkinimo priežastis (kaip ir asmeniniuose konfliktuose, pretekstas gali neturėti nieko bendra su priežastimi), išsiaiškinti, kokie argumentai bus veiksmingiausi, kada ir kaip juos reikia panaudoti ir t.t. Itin atsakingas ir sunkus darbas yra agresyvių masinių veiksmų prognozavimas bei jų sustabdymo būdų ieškojimas. Prievartos aktai politikams dažnai būna netikėti. Pvz., niekas iš jų nesitikėjo, kad nereguliarus cigarečių tiekimas gali būti didesnė socialinio nestabilumo priežastis nei duonos ir pieno stygius, kad žmonės, užaugę totalinio deficito laikais ir nuo gimimo pripratę prie eilių, būtent šiuo atveju, kaip buvo Sankt Peterburge, ims blokuoti gatves ir maištauti.

Teisėtvarkos užtikrinimas - specialiųjų tarnybų reikalas. Bet baimė, nuolatinis naujų nelaimių laukimas ne mažiau pavojingi nei patys prievartos aktai ir nusikaltimai. Apskritai, ir socialinėje, ir ekonomikos sferose aplinkybių įsivaizdavimas ne mažiau svarbus nei pačios aplinkybės.

Žmogus, sergantis persekiojimo manija, žudo ne todėl, kad jį rengėsi užpulti, o todėl, kad jis būtent taip interpretavo aplinkinių ketinimus. Chaoso ir netvarkos potyris, padėties nenusakomumas ir valdžios abejingumas bei silpnybės skatina agresyvius žmonių poelgius ir uždarumą, formuoja „visų karo su visais“ ideologiją.

Žmonių nuotaikos nėra objektyvių aplinkybių, įskaitant ir socialines-ekonomines aplinkybes, kuriomis jie gyvena, epifenomenas. Pvz., „amerikietiškuose kalneliuose“ tikėjimas savo saugumu, įsitikinimas, jog nieko blogo tau atsitikti negali, bent daugelio žmo-

nių yra stipresnis nei atvirkštinė psichofiziologinė reakcija, signalizuojanti apie mirtiną pavojų, ir leidžia, esant šiam jausmų kompleksui, patirti aštrius malonumus. Esamos ekonominės padėties, savo ateities, šalies istorijos pozityvesnio įvaizdžio sukūrimas - įvaizdžio, sukeliančio analogišką pasitikėjimo ir saugumo jausmą, kaip važinėjant "amerikietiškais kalneliais", gali ir turi būti profesinė psichologų užduotis. Galų gale, bet kokios psichoterapijos esmė susijusi su labiau vykusio kliento asmeninio gyvenimo supratimo formavimu, remiantis tais pačiais empiriniais duomenimis.

Tie politikai, kuriuos lydi sėkmė, nuolat bendrauja su savo rinkėjais. Šis dialogas leidžia jiems kardinaliai veikti žmonių nuotaikas ir nuostatas. Antai 1933 m. kovo 5 d., Didžiosios depresijos laikotarpiu, kitą dieną po inauguracijos, prezidentas F. D. Rooseveltas paskelbė vadinamąsias bankų atostogas - pasinaudodamas karinio režimo įstatymais, savo įsakymu jis uždarė visus šalies bankus. Taip buvo pasielgta, norint sustabdyti masinį indėlių atsiėmimą, kurie grėsė nacionaline katastrofa. Pastarųjų metų ir mėnesių įvykiai mūsų šalyje leidžia mums įsivaizduoti, kokia gali būti gyventojų reakcija į panašius valdžios veiksmus. Bet F. D. Rooseveltas neapsiribojo vien tik sprendimais finansų sferoje. Jis kreipėsi į savo piliečius per radiją ir paaiškino ir priežastis, skatinusias jį padaryti tokį nestandartinį sprendimą, ir šio sprendimo pasekmes eiliniam indėlininkui bei šaliai, ir, galų gale, sąlygas, kurių laikantis bankams bus leista atnaujinti operacijas. Šalyje neįvyko sprogiimas, F. D. Roosevelto autoritetas nesusvyravo, o kai po dešimties dienų bankai vėl atsidarė, piliečiai ne tik neatsiiminėjo pinigų, o atvirkščiai - dėjo naujus indėlius.

Dialogas reikalauja, kad politikas suprastų, kas šiandien jaudina žmones, dėl ko jie nerimauja, ko tikisi iš lyderio. Ekstremaliose situacijose, kaip 1933 m. kovo mėn. JAV, tai visiškai aišku ir be specialių tyrinėjimų. Bet ramesniu metu arba užsitęsusių krizės sąlygomis, kurias mes dabar išgyvename, intuicijos nepakanka. Psichologinių mechanizmų, determinuojančių visuomenės nuomonių kaitą, aiškinimas - konstruktyvaus politikų ir visuomenės dialogo sąlyga.

4. Valdžios arba politinės struktūros įvaizdžio optimizavimas

Teigiamas lyderio, jo politikos ir jį supančių žmonių įvaizdis - būtina jo politikos, ypač reformų politikos sėkmės sąlyga. Maža

to, esant reguliarių rinkimų sistemai, tai yra dar ir paties lyderio bei jo komandos pozicijų išlaikymo sąlyga. Reikia pasakyti, kad specialistų vaidmuo Vakaruose priešrinkiminės kampanijos reklamai organizuoti ne toks didelis, kaip pas mus įprasta manyti. Kaip ir daugeliu kitų atvejų, politikai ir tie jų bendradarbiai, kurie atsakingi už priešrinkiminės kovos organizavimą, labiau pasitiki sveika nuovoka, o ne specialiosiomis priemonėmis, kurios pagrįstai joms atrodo dirbtinos. Suprantama, po bet kurios sėkmingos kampanijos atsiranda nemažai žmonių, pasirengusių aiškinti sėkmę vien savo nuopelnu. Žmonės, vadinantys save "įvaizdžio specialistais", o tarp jų yra ir profesionalių psichologų, šia prasme niekuo nesisiskiria nuo visų kitų. Tiesa, jų darbo efektyvumo įrodymų iki šiol nėra. Kaip beje, nėra ir priešingų įrodymų.

Psichologų darbo tikslas nėra "padaryti" iš kurio nors politiko žmogų, kuris patiktų rinkėjams. Visų pirma, tai neįmanoma: perdaryti žmogų beprasmiška. Antra, kaip jau sakytą, aktyviai veikiantys politikai neturi nei laiko, nei jėgų "dirbti su savimi". Psichologai dirba su ta "žaliava", kurią turi. Jie turi nusakyti politikui jo įvaizdžio kaitos atsakomąją reakciją, o taip pat jo aplinkos įvaizdžio bei jam teikiamų motyvų, jo teigiamų ir neigiamų bruožų, pateikiamų visuomenės informavimo priemonėms, grįžtamąją reakciją. Beje, labiausiai reikia kreipti dėmesį į televiziją - laikraščiai orientuojasi į savo specifinę auditoriją su jau suformuotomis pažiūromis. O televizijos auditorija yra universali. Bet koks netikėtas akcentas televizijos laidoje veikia žmonių su dar nesusiformavusiomis nuostatomis grupę, t.y. tą grupę, dėl kurios simpatijų ir yra kovojama.

Kiekviena politiko kalba gali būti profesionalios analizės objektas (optimalus analizės variantas derina kontentinę analizę su ekspertų vertinimu). Jeigu pakeisti žmogų - neįvykdoma užduotis, tai pateikti jam atsakomąją reakciją į jo poelgius, parodyti, kur jis neišnaudojo galimybės savo veikla pateisinti žmonių lūkesčių, nuraminti juos arba ką nors jiems paaiškinti, kada jis buvo per daug dalykiškas ir išdidus, o kada parodė iš tiesų suprantąs auditoriją - visiškai įmanoma ir naudinga. Aišku, toks darbas yra visai kitoks nei rimtas komunikacinis treningas, bet jei politikas moka motyvuoti ir bendrauti, šis bendradarbiavimas gali būti vaisingas. Mūsų profesinei kompetencijai priklauso ir įvaizdžio formavimo strategija: kaip reikia informuoti apie politiko šeimą ir vaikystę, kaip pasiekti, kad piliečiai žiūrėtų į lyderį ne tik kaip į profesionalų, bet ir kaip į sąžiningą, ne tik kaip į ryžtingą, bet ir kaip į atsargų ir t.t.

5. Psichologinių priešininkų ir politinių portretų kūrimas

Šis kiek egzotiškas darbas būtinas tada, kai rengiamasi bendrauti su mažai pažįstamu partneriu - nesvarbu, sąjungininku ar priešininku. Dažniausiai tai būna užsienio lyderiai, nors kai kada toks darbas gali būti tikslingas ir pačioje šalyje. Priklausomai nuo problemos rimtumo ir nuo užduoties skubumo tai gali būti ir labai išsamus tyrimas, besiremiantis įvairiausia informacija, gali būti ir trumpa, gana paviršutiniška žinutė. Portreto kūrimo tikslas - padėti lyderiui pasirengti susitikimui, padėti jam įsivaizduoti, kokių reakcijų jis gali tikėtis, koks bendravimas su vienu ar kitu žmogumi gali būti efektyvus. Tokio pobūdžio darbas atliekamas daugelyje šalių, bet niekas nežino, ar jo išvadamis naudojasi tie, kam jis skirtas. Galima įtarti, jog jei taip ir yra, tai tik pirmajame bendravimo etape, o po to pradedama labiau pasitikėti asmenine intuicija, o ne iš anksto duotais patarimais.

Pabaiga

Psichologijos naudojimo politinėje veikloje efektyvumo kol kas niekas neapskaičiavo. Apskritai neaišku, kas ir kaip gali tai padaryti. Net teorinė tokio apskaičiavimo galimybė abejotina, o tie, kas iš tiesų galėtų tai padaryti, priklauso tai profesinei sričiai, kuri suinteresuota gauti teigiamą atsakymą. Kalbant apie subjektyvius šio darbo aspektus - paties psichologo pasitenkinimą arba nusivylimą juo, reikia pasakyti, jog čia paprastai viskas priklauso nuo ambicijų. Jei tikėtumėmės šimtaprocentinio efektyvumo, žinoma, nusiviltume. Bet jei nesitikėtume stebuklų ir nemanytume, jog tik mes žinome tai, ką visi kiti privalo vykdyti, o be to jausdume malonumą, dalyvaudami vykdant socialines permainas, tai jausmų pusiausvyra galėtų būti ir labiau patenkinanti.

Galiausiai, paskutinė pastaba apie metodus. Tiksliai aprašytų technologijų nebuvimas, žinoma, gali, erzinti. Bet prisiminkime garsųjį apibrėžimą: "Politika - galimybių išnaudojimo menas". Čia paprastai akcentuojamas žodis "galimybės". Bet ir paskutinysis ne mažiau svarbus. Politika - tai menas, kuriame tik intuicija ir patirtis leidžia efektyviai pasinaudoti didžiuliu žinių bagažu ir gana ribotu standartinių priemonių rinkiniu. Psichologija politinėje veikloje - irgi menas. Kaip, beje, ir bet kuris amatas.